

Výroční / průběžná zpráva projektu specifického výzkumu na rok 2019 – zakázka č. 2101

Název projektu: Školní výkonová motivace absolventů domácího vzdělávání

Specifikace řešitelského týmu

Odpovědný řešitel: PhDr. Yveta Pohnětalová, Ph.D.

Studenti magisterského studia na PdF UHK:

Anna Oberhelová: ID P16P0434

Veronika Šrámková: ID P16P0446

Celková částka přidělené dotace: 114 880,- Kč

Stručný popis postupu při řešení projektu (max. 2 strany)

Cílem realizovaného projektu bylo zkoumání výkonové motivace žáků, kteří 1. stupeň ZŠ absolvovali v domácím vzdělávání a v současnosti plní povinnou školní docházku na 2. stupni základních škol. Výzkumným šetřením jsme navázali na výzkumy z roku 2016 a 2017, kde jsme nejprve zkoumali rodinné prostředí žáků alternativních vzdělávacích systémů a mimo jiné i motivaci rodičů vzdělávat své děti doma a dále jsme zjišťovali didaktické aspekty domácího vzdělávání (tj. jakým způsobem probíhá). Nyní byla předmětem našeho zájmu výkonová motivace žáků, kteří přešli z domácího vzdělávání do vzdělávání institucionálního. Prostřednictvím standardizovaného dotazníku Školní výkonová motivace žáků: Dotazník pro žáky – autorů V. Hrabala a I. Pavelkové (2011) jsme mapovali výkonovou motivaci žáků, kteří se po absolvování 5ti letého domácího vzdělávání nyní vzdělávají institucionálně. Jedná se sice o dílčí, ale významné téma, kterému z řad výzkumníků není v českém prostředí věnována náležitá pozornost.

Výzkumný cíl

- Cílem výzkumného šetření bylo zjistit úroveň školní výkonové motivace absolventů domácího vzdělávání. Zkoumali jsme úroveň potřeby dosáhnout úspěšného výkonu (PÚV) a úroveň potřeby vyhnout se školnímu neúspěchu (PVN).

Výzkumné otázky

1. Jaká je úroveň školní výkonové motivace absolventů domácího vzdělávání?
2. Je zaznamenán rozdíl ve školní výkonové motivaci absolventů domácího vzdělávání v závislosti na typu školy (víceleté gymnázium, základní škola)?
3. Je zaznamenán vliv očekávání rodičů na školní výkonovou motivaci jejich dětí?

Výzkumný soubor:

Výzkumný soubor tvořilo 31 žáků, kteří 1. stupeň ZŠ absolvovali v domácím vzdělávání a v současnosti plní svou povinnou školní docházku na 2. stupni základních škol (v základních školách a osmiletých gymnáziích). I když se počty absolventů domácího vzdělávání zvyšují, stále tvoří specifickou užší skupinu žáků, proto hledání respondentů nebylo jednoduché. Jednalo se tedy o záměrný výběr, ve kterém jsme se obrátili na konkrétní školy, ve kterých vzdělávají žáky z domácího vzdělávání. Podařilo se nám pro výzkumné šetření získat 16 žáků z druhého stupně základní školy a 15 žáků z osmiletých gymnázií, celkem 31 respondentů.

Použité metody a techniky:

Jednalo se o kvantitativní šetření, jehož hlavním výzkumným nástrojem byl standardizovaný dotazník Školní výkonové motivace žáků (autorů V. Hrabal, I. Pavelková, 2011) a dále dotazník vlastní konstrukce určený rodičům. Dotazník Školní výkonové motivace se skládá z 12 pětistupňových škálových položek, které se vztahují k různým postojům k učení a klasifikaci; měří školní výkonovou motivaci žáků skládající se z potřeby (snahy) dosáhnout

úspěšného výkonu ve škole a potřeby vyhnout se školnímu neúspěchu (obavy ze selhání či neúspěchu); jednotlivé žáky lze ve výsledku zařadit do 4 typů.¹

Na tomto místě jsou prezentovány stěžejní výsledky:

Nejprve jsme zjišťovali, jaká je úroveň školní výkonové motivace absolventů domácího vzdělávání. Prvních šest položek 1 – 6 standardizovaného dotazníku odpovídá hrubému skóru potřeby úspěšného výkonu (PÚV), položky 7 – 12 odpovídají hrubému skóru potřeby vyhnout se neúspěchu (PVN). Vyhodnocení dotazníku je prováděno na pětistupňové škále, přičemž u každé otázky odpovídá: a = 5 bodů, b = 4 body, c = 3 body, d = 2 body, e = 1 bod. V obou částech může žák získat 6 - 30 bodů hrubého skóru. Po získání hrubých skóre v obou částech dotazníku jsme vyhledali odpovídající standardní skóre 1-5 v normách pro žáky. Normy pro žáky v základním vzdělávání představuje Tab. 01.

Table 01. Normy pro žáky v základním vzdělávání

Potřeba úspěšného výkonu		Potřeba vyhnout se neúspěchu	
hrubý skór	standardní skór	hrubý skór	standardní skór
28 - 30	5 velmi vysoká potřeba (6.5 % žáků)	25 - 30	5 velmi vysoká obava (9.6 % žáků)
25 - 27	4 vysoká potřeba (22.7 % žáků)	22 - 24	4 vysoká obava (16.0 % žáků)
21 - 24	3 průměrná potřeba (40.6 % žáků)	17 - 21	3 průměrná obava (42.6 % žáků)
18 - 20	2 nízká potřeba (19.8 % žáků)	14 - 16	2 nízká obava (20.2 % žáků)
do 17	1 velmi nízká potřeba (10.4 % žáků)	do 13	1 velmi nízká obava (11.6 % žáků)

V levé části tabulky 02 jsou uvedeny hrubé skóre (HS) potřeby úspěšného výkonu a potřeby vyhnout se neúspěchu u jednotlivých žáků. V navazující části tabulky jsou hrubé skóre převedeny na standardní skóre (SK). Při interpretaci výsledků dotazníku pracujeme se standardními skóre, přičemž pro porozumění výkonové tendenci žáka je podstatný poměr potřeby úspěšného výkonu a potřeby vyhnout se neúspěchu. Standardní skóre jsme porovnávali s normami pro základní školu (tab. 01).

Z tabulky 02 je patrné, že z celkového počtu 31 respondentů, jsme do výše zmíněných typů mohli zařadit 17 respondentů. Osm žáků (26 %) z naší studie lze dle zjištěných výsledků přiřadit k typu 1, který je jednoznačně pozitivně výkonově motivován. To znamená, že tyto žáci mají vysokou potřebu úspěšného výkonu a současně nízkou potřebu vyhnout se neúspěchu. Jedná se o žáky, kteří mají ve škole tu výhodu, že nejsou obavami brzděni a k úkolovým situacím přistupují adekvátně. Tři respondenty lze přiřadit k typu 2, což značí nízkou potřebu úspěšného výkonu a současně vysokou potřebu vyhnout se neúspěchu. Zpravidla se jedná o žáky, kteří jsou

¹ Dotazník pro žáky (2011). V. Hrabal, I. Pavelková:

Typ 1: vysoká potřeba úspěšného výkonu a současně nízká potřeba vyhnout se neúspěchu
 Typ 2: nízká potřeba úspěšného výkonu a současně vysoká potřeba vyhnout se neúspěchu
 Typ 3: vysoká potřeba úspěšného výkonu a současně vysoká potřeba vyhnout se neúspěchu
 Typ 4: nízká potřeba úspěšného výkonu a současně nízká potřeba vyhnout se neúspěchu

motivováni strachem a ve škole pracují s úzkostí z možného neúspěchu. U čtyř respondentů vyšel typ 3, který představuje vysokou potřebu úspěšného výkonu a současně vysokou potřebu vyhnout se neúspěchu. Žáci tohoto typu na jedné straně mají silnou tendenci pustit se s nasazením do splnění úkolu, na druhé straně úkolové situace prožívají se strachem. Dva žáci jsou přiřazeni k typu 4, který značí nízkou potřebu úspěšného výkonu a současně nízkou potřebu vyhnout se neúspěchu. V našem vzorku se nachází nejvíce nevyhraněných typů (14 žáků, tj. 45 %), což ukazuje, že ani jeden typ motivace nebyl výrazně vyšší, než ten druhý. Znamená to, že buď v kolonce potřeba úspěšného výkonu PÚV nebo v kolonce potřeba vyhnout se neúspěchu PVN vyšel standardní skóre 3, což dle manuálu školní výkonové motivace naznačuje nevyhraněnost (střední hodnotu) dané potřeby. Pro interpretaci je podstatná velikost druhé potřeby. V našich výsledcích však nelze říci, zda je motivace buď potřeba úspěšného výkonu, nebo potřeba vyhnout se neúspěchu. Jedná se pouze o pohled na to, která motivace lehce převažuje.

Table 02. Typologie žáků z hlediska výkonových potřeb

Typologie žáků z hlediska výkonových potřeb		
Typ 1	26%	8
Typ 2	10%	3
Typ 3	13%	4
Typ 4	6%	2
Typ 5 (Nevyhraněny)	45%	14

Vysvětlivky:

Typ 1: vysoká potřeba úspěšného výkonu (PÚV) a současně nízká potřeba vyhnout se neúspěchu (PVN)

Typ 2: nízká potřeba úspěšného výkonu (PÚV) a současně vysoká potřeba vyhnout se neúspěchu (PVN)

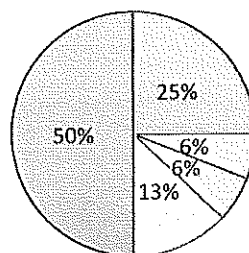
Typ 3: vysoká potřeba úspěšného výkonu (PÚV) a současně vysoká potřeba vyhnout se neúspěchu (PVN)

Typ 4: nízká potřeba úspěšného výkonu (PÚV) a současně nízká potřeba vyhnout se neúspěchu (PVN)

Typ 5: nevyhraněný

Dále jsme zjišťovali, zda je zaznamenán rozdíl ve školní výkonové motivaci absolventů domácího vzdělávání v závislosti na typu školy (osmileté gymnázium, druhý stupeň základní školy). Našimi respondenty bylo 16 respondentů z druhého stupně základní školy a 15 žáků z osmiletých gymnázií. Následující graf 1 ukazuje výsledky školní výkonové motivace žáků z druhého stupně ZŠ a graf 2 výsledky žáků z osmiletých gymnázií.

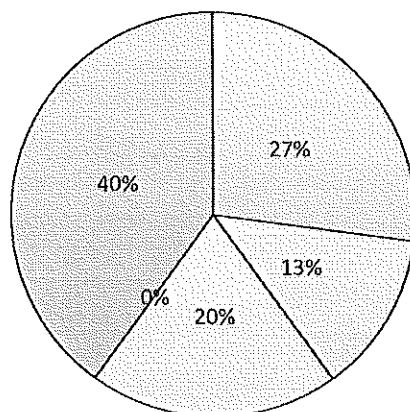
Typologie žáků z hlediska výkonových potřeb ZAKLADNI SKOLA

□ Typ 1 □ Typ 2 □ Typ 3 □ Typ 4 □ Typ 5 (Nevyhraněny)

Graf 1: Typologie žáků z hlediska výkonových potřeb: ZŠ

Typologie žáků z hlediska výkonových potřeb GYMNAZIUM

□ Typ 1 □ Typ 2 □ Typ 3 □ Typ 4 □ Typ 5 (Nevyhraneny)

Graf 2. Typologie žáků z hlediska výkonových potřeb: GYM

Z obou grafů je zřejmé, že největší počet žáků z obou typů škol (ZŠ a GYM) je z hlediska výkonové motivace nevyhraněných (tzn., že ani jeden typ motivace nebyl výrazně vyšší, než ten druhý), a však v této skupině nevyhraněných jsme dále mohli zjistit, která motivace lehce převažuje. Jak u žáků ze základních škol, tak u žáků z gymnázií, převažuje potřeba vyhnout se neúspěchu nad potřebou úspěšného výkonu. Tyto výsledky mohou souviset se školním hodnocením, které je naprosto odlišné od způsobů hodnocení v domácím vzdělávání. Ve školách stále převažuje srovnávání žáků mezi sebou a jejich výkony jsou klasifikovány známkou, naproti tomu v domácím vzdělávání byly děti převážně hodnoceny slovně a na základě vlastních pokroků bez srovnávání s jinými, což znamená, že nezažívaly neúspěch. Nicméně z tohoto počtu respondentů nelze vyvozovat závěry generalizující rozdíl ve školní výkonové motivaci absolventů domácího vzdělávání v závislosti na typu školy.

Největší počet respondentů z obou typů škol však představuje typ 1, který vyjadřuje vysokou potřebu úspěšného výkonu a současně nízkou potřebu vyhnout se neúspěchu. Dále se výsledky liší: typ 2 oproti žákům ze ZŠ převažuje u žáků z gymnázií (GYM - 13 %, ZŠ - 6 %). Tento typ značí nízkou potřebu úspěšného výkonu a současně vysokou potřebu vyhnout se neúspěchu, což ukazuje na častější prožívání úzkosti a strachu z možného neúspěchu u gymnaziálních žáků, než u žáků ze základních škol. Výsledky mohou souviset s vyšší náročností úkolů na gymnáziích, ale také s vlastnostmi žáka, s podporou rodiny aj. U gymnaziálních žáků také převažuje typ 3 (GYM 20 %, ZŠ 6 %), který představuje vysokou potřebu úspěšného výkonu a současně vysokou potřebu vyhnout se neúspěchu. Jak bylo uvedeno výše, žáci tohoto typu mají silnou tendenci pustit se s nasazením do splnění úkolu, ale úkolové situace prožívají se strachem. Typ 4 byl zaznamenán pouze u žáků ze základních škol (14 %), což značí nízkou potřebu úspěšného výkonu a současně nízkou potřebu vyhnout se neúspěchu.

Také nás zajímalo, zda existuje vztah mezi počtem let v domácím vzdělávání a výkonovou motivací žáků. Použili jsme Pearsonův korelační koeficient, který umožňuje zjistit míru a sílu vztahu mezi dvěma proměnnými².

Co se týká délky trvání domácího vzdělávání, námi zkoumaný vzorek respondentů se pohyboval od jednoho roku po pět let v domácím vzdělávání, přičemž jeden rok domácího vzdělávání absolvoval pouze 1 respondent, pět let 13 respondentů (z toho 6 pokračuje na gymnáziích), čtyři roky 4 respondenti, tři roky 9 respondentů, dva roky 2 respondenti. Z celkového počtu 31 respondentů jsme z důvodů neuvedení počtu let v domácím vzdělávání dva vyřadili, v tomto případě pro zjištění korelace se tedy jednalo o 29 respondentů. Stanovili jsme tento předpoklad: Čím více let domácího vzdělávání, tím větší školní výkonová motivace. Výsledná naměřená hodnota (-0,16 nízká negativní korelace) značí, že vztah mezi počtem let v domácím vzdělávání a motivací učení se neprokázala námi stanovený předpoklad se nepotvrdil.

Vliv očekávání rodičů na školní výkonovou motivaci jejich dětí jsme zjišťovali pomocí dotazníku, který sestával z šesti otázek, přičemž 2 byly uzavřené, 3 otevřené a 1 polouzavřená. Z výsledků vyplynuly zajímavé informace týkající se očekávání rodičů od povinného institucionálního vzdělávání (např. rodiče především očekávají, že jejich dítě bude ve škole spokojené; na jedné straně by byli rádi, aby dítě neztratilo motivaci učení, na druhé straně se právě toho obávají), a však vliv na výkonovou motivaci vzhledem k nízkému počtu respondentů nebyl prokázán.

Závěr: Domácí vzdělávání bylo v České republice legalizováno teprve v roce 2005 a stále stojí na okraji zájmu výzkumníků a teprve postupně nachází místo ve vzdělávacím systému. Cílem této studie bylo získat vzhled do problematiky školní výkonové motivace absolventů domácího vzdělávání a otevřít tak prostor pro další výzkumy v této problematice. Ukázalo se, že u našich respondentů, kteří prošli domácím vzděláváním, výrazně nepřevažuje ani jeden z uvedených typů a potřeb a institucionálním vzděláváním procházejí bez výraznějších odchylek vzhledem k ostatním žákům bez zkušeností s domácím vzděláváním (Kostecká a kol. 2018). Tyto výsledky vzhledem k nízkému počtu respondentů nelze v žádném případě generalizovat, slouží jako základ k dalším výzkumným šetřením.

Předkládané téma nabízí mnoho dalších výzev, které by mohly vnést nové poznatky a informace nejen o školní výkonové motivaci absolventů domácího vzdělávání, ale i o jejich prospěchu v institucionálním vzdělávání, o vlivu očekávání rodičů na výkon dětí ve škole a t.d. Výkonová motivace žáků je ovlivňována celou řadou faktorů, které v rámci našeho výzkumu nelze pojmut v celé komplexnosti. Přesto se domníváme, že výsledky poskytnou potřebný vzhled do problematiky této specifické skupiny dětí se zcela odlišnými zkušenostmi v oblasti vzdělávání a podnítky k dalším výzkumům.

Literatura:

- Hrabal, V., & Pavelková, I. (2011). *Školní výkonová motivace žáků. Dotazník pro žáky*. Praha: Národní ústav odborného vzdělávání, p. 32.
- Kostecká, Y., Machovcová, K., Beláňová, A., & Štambergová, R. (2018). Sebepojetí absolventů domácího vzdělávání a jejich spolužáků. *Pedagogická orientace*, 28/2., pp. 306–327.

Splnění kontrolovatelných výsledků řešení

Prezentace výsledků na mezinárodních konferencích:

$$r = \frac{\sum(x - \bar{x})(y - \bar{y})}{\sqrt{\sum(x - \bar{x})^2 \sum(y - \bar{y})^2}}$$

Kde \bar{x} a \bar{y} jsou střední hodnoty výběru PRŮMĚR (matice1) a PRŮMĚR (matice2).
Hodnota r leží mezi -1.0 pro úplnou zápornou korelací a +1.0 pro úplnou kladnou korelací a vyjadřuje lineární vztah mezi dvěma množinami dat.

1. ICEEPSY 2019: 10th International Conference on Education & Educational Psychology, která se konala ve dnech 09. – 12. října 2019 v Barceloně, Španělsko.
2. ICERI 2019: 12th Annual International Conference of Education, Research and Innovation. Termín konání: 11. – 13. listopadu 2019, Sevilla, Španělsko (bez účasti).

Prezentace tématiky na tuzemské konferenci:

3. Konference České pedagogické společnosti s mezinárodní účastí: Zlín, ve dnech 11. – 12. 4. 2019 (plakát).

Prezentované příspěvky:

1. Y. Pohnětalová, A. Oberhelová, V. Šrámková: SCHOOL PERFORMANCE MOTIVATION OF HOMESCHOOL GRADUATES
Druh výsledku: D_článek ve sborníku.
Příspěvek bude zadán do OBD s vazbou na RIV.
2. Y. Pohnětalová: PERCEPTION OF HOME SCHOOLING BY PARENTS' PERSPECTIVE
Druh výsledku: D_článek ve sborníku.
Příspěvek bude zadán do OBD s vazbou na RIV.
3. Y. Pohnětalová: Implementation of Alternative and Innovative Methods of Education for the Training of Students of the Primary School Teacher Training (Implementace alternativních a inovativních způsobů vzdělávání do profesní přípravy studentů oboru Učitelství pro 1. stupeň základní školy).
Plakát.

Přehled realizovaných výdajů:

- a) Mzdové náklady: celkem 6 000,- Kč
osobní náklady: 2 000,- Kč
4 000,- Kč statistické zpracování dat (tvorba databáze pro digitalizovaný přepis dat, kontrola a čištění dat, návrh statistických výpočtů pro ověření sledovaných vztahů, deskriptivní statistické zpracování dat);
Zákonné sociální pojištění: 684,41,- Kč
- b) Stipendium: celkem 12 000,- Kč
Zdůvodnění: stipendium je zvoleno jako motivační prvek k aktivnímu zapojení do výzkumu. Studentky se podílely na přípravě výzkumu, na zpracovávání, analýze a interpretaci dat. Poměrnou část respondentů vyhledávaly a oslovovaly osobně, což znamenalo vyšší časovou náročnost. Také jsou spoluautorkami jednoho publikovaného příspěvku.
Anna Oberhelová: ID P16P0434, odměna 6 000,- Kč
č. účtu: 2321623013/0800
Veronika Šrámková: ID P16P0446, odměna 6 000,- Kč
č. účtu: 9741212001/5500
- c) Materiálové náklady:
K předávání a uchovávání rozsáhlých dat a materiálů potřebných ke zpracování: disk externí a sandisk,
2ks: 3 409,78,- Kč.
Odborná literatura: 1 127,95,- Kč.
Kancelářské potřeby a tonery: 18 839,60,- Kč. Zdůvodnění: nákup kancelářských potřeb (papíry na tisk dotazníků, desky a šanony na ukládání materiálů a zpracovaných dat, psací potřeby, tonery).
- d) Náklady a výdaje na služby:
Platba konferenčního poplatku na konferenci ICEEPSY 2019: 18 798,18 Kč
Platba konferenčního poplatku na konferenci ICERI 2019: 9 227,25 Kč
Platba konferenčního poplatku na konferenci ČPdS: 2 200,- Kč.
Cestovní pojištění: 264,00,- Kč
Překlad a jazyková korektura odborných článků do anglického jazyka: 7 720,- Kč
Tisk plakátů s prezentací výsledků výzkumu (zahraniční a tuzemská konference): 365,- Kč

e) Doplnkové (režijní) náklady nebo výdaje v souladu s příslušným řídicím aktem UHK:

Bankovní poplatky: 315,68,- Kč

Kurzovné ztráty: 645,52,- Kč

Jiné ostatní náklady: 0,50,- Kč

f) Cestovné: 35 479,- Kč

Zdůvodnění:

Cestovné (letenka + místní doprava), ubytování na 10th International Conference on Education & Educational Psychology - ICEEPSY, která se konala ve dnech 09. – 12. října 2019 v Barceloně, Španělsko.

Cestovné na konferenci ČPdS do Zlína.

Ubytování ICEEPSY Barcelona.

Hospodářský výsledek: 3,13,- Kč

Povinné přílohy:

a) kopie publikačních výstupů,

b) výpis (export) z OBD – výsledky publikační činnosti podpořené projektem:

c) vyúčtování dotace - „Výsledovka po účtech s pohyby“ z ekonomického informačního systému

Magion

Datum: 3. 1. 2020

Podpis odpovědného řešitele